

Kőművesből kántor, kántor fiából főjegyző

*Az értelmiségivé válás egy modellje
Sohlya Antal családjának példáján¹*

Sohlya Antal 1860-tól egészen 1902-ben bekövetkezett haláláig Csongrád egyházi és társadalmi életének meghatározó alakja volt. A csongrádi főkántor – amellett, hogy hivatali kötelességéhez híven kántorizált és énektant tanított – dalköröket, jótékonyági esteket szervezett, szaklapokba írt, világi egyesületeket alapított. Közéleti tisztségeinek száma a 19–20. század fordulóján félszázat tett ki. Figyelemre méltó teljesítmény ez különösen annak tükrében, hogy édesapja nem hivatalnok vagy kántortanító, hanem juhász volt a kiskunmajsai pusztákon.

Írásomban a csongrádi főkántor leszármazottainak pályaválasztási és házassági stratégiáját követem végig másfél évszázadon keresztül. Arra keresem a választ, hogy miként kamatoztatták a leszármazottak a Sohlya Antal által szerzett anyagi és szellemi tőkét? Milyen horizontok nyíltak meg a gyermekek, unokák és dédunokák előtt akár a pályaválasztást, akár a párválasztást tekintve? Milyen életmódbeli változásokat figyelhetünk meg egyik generációról a másikra? A Sohlya család történetének bemutatásával az értelmiségivé válás több nemzedéken átívelő folyamatát, a társadalmi és anyagi felemelkedés egy lehetséges útját vázolom fel.

Kőművesből kántortanító

„Kötelességemnek fogom tartani őt [...] visszautasítani a malteros kanálhoz, hogy dobálja sárral eredeti hivatása szerént a falat, ne a katolikus klérust!” Az indulatos sorokat Alvinczy Ferenc csongrádi plébános vetette papírra akkor, amikor kántortól – a papság ellen írt egyik panaszlevele miatt – rendre akarta utasítani.² Mire célzott a plébános?

Sohlya Antal³ szülei számára korán nyilvánvalóvá vált, hogy az érdeklődő, tanulékony gyermek nem fogja, nem akarja édesapja foglalkozását folytatni. Tíz esztendő korában a kiskunmajsai kántor mellé szegődött segédnek, és miközben autodidakta módon kántorizált, a kőműves szakmát is kitanulta. Mivel az iparos pályát nem érezte magáénak, két gimnáziumi osztályt is elvégzett. Önálló életét oklevél nélküli segédkántorként kezdte, ilyen minőségben több alföldi településen is megfordult. 1842-ben Békéscsabán tanképesítő vizsgát tett, mely a tanítóképző intézeti tanúsítvánnyal volt egyenértékű. Kántortanítói bizonyítványával a zsebében a békéscsabai leányiskolában nyert először alkalmazást. Innen Gyulára, Sarkadra, majd Nagyvárad-Velenecére került kántortanítónak, illetve egyházi ének- és szent szertartástan-tanárnak. 1860-tól már Csongrádon találjuk.

1 A tanulmány eredeti megjelenési helye: Barna Gábor – Kiss Endre szerk.: A házasság és a család. A család egykor és ma II. A Vallási Kultúrakutatók Könyvei 27; Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 55. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Budapest–Szeged, 2016. 176–193.

2 VPL APar. Cs. 1868. április 16. Alvinczy Ferenc utasítása Sohlya Antalnak.

3 Szül. 1820. július 20. Életútját részleteiben lásd: GRÖNGYÖSSY 2014. 131–133.

A korán árvaságra jutott Sohlya Antal tehát egyedül küzdötte fel magát a csongrádi főkántorsáig, és erre az erőfeszítésére, céltudatos kitartására egész életében büszke volt. Alvinczy plébános sértő megjegyzésére is megvolt a maga válasza: „Furcsa állítást látok itt. Mintha – ha jól emlékszem – Vlik Xixtus [VI. Sixtus] romai szent atyát eredeti hivatása a sertések őrzésére, Scitóvszki [Scitovszky János] bíbornok prímást pedig falusi mester apjához az iskola porba lehetne visszautasítani?”⁴

Még nagyváradi kántorsága idején ismerte meg és vette feleségül 1846-ban Vargyasy Dániel Anna kézimunka-tanítónőt. A családi hagyomány szerint a feleség ősei a 17–18. században még főkirálybírókat adtak Erdélynek, vagyis a nevezetes vargyasi Vargyasy Dániel család sarja volt.⁵ Mivel az első generációs értelmiségi ifjú és a pénztelen nemes kenyérkereső foglalkozásra szorult leánya közel azonos társadalmi rangon állhattak, frigyük akadályok nélkül kötött meg.

Egy csongrádi művész-polgár

Sohlya Antal a Csongrádon töltött évtizedek alatt a paraszti polgárosodás egyik legjelentősebb ügyvivőjévé, a polgári életmód és mentalitás hiteles megtestesítőjévé vált.

Már az első években jóformán az összes helyi egyesület és polgári kör felvette tagjai közé; műveltsége, literáltsága okán nem ritkán adminisztratív feladatokkal is megbízták. Az Iskolaszék tagjaként olyan reprezentatív intézmények alapítására tett javaslatot, melyek a település szellemi tőkéjét voltak hivatottak kamatoztatni. Előterjesztést nyújtott be többek között egy óvoda, egy nőnevelde és egy polgári iskola létrejötte érdekében. Szabadidejében ellenzéki szellemiségű értelmiségekkel érintkezett; orvosokkal, ügyvédekkel borozgatott és vacsorázott. Közelel barátságban állt Csongrád országgyűlési képviselőjével, a szintén kántortanítói végzettségű Csatár Zsigmonddal, akivel még Nagyváradon került ismeretségbe. Egy anekdota szerint Sohlya Antal Csatár mesterkedésének köszönhetette, hogy a csongrádi főkántori állást – a többi 40 jelentkezőt maga mögé utasítva – végül elnyerte.⁶

A kántori lakot Sohlya Nagyváradról hozatott, neobarokk stílusú bútorokkal rendezte be. Monogrammal ellátott ezüst étkészletet készíttetett, arany zsebórárt hordott. A falon a róla és feleségéről készült, festett portré függött. Ez a fajta elegancia és stílusos letisztultság ritkaságszámba ment a javarészt kis-és középbirtokos parasztgazdák lakta Csongrádon.

Sohlya Antal közéleti szerepvállalásának fontos része volt a műkedvelő, jótékonysági estélyek szervezése és az azokon való részvétel. 1861-ben, a csongrádi Kaszinó javára tartott szavazati estélyen Sohlya Antal nótákat kísért zongorán,⁷ majd önállóan énekelte és zongorázta Müller Adolf: *A szegény honvéd* című balladáját.⁸ Fél évvel később, ugyancsak a Kaszinó javára tartott estélyen físzharmónikán kísért népdalokat,⁹ önállóan elénekelte és játszotta Egressy Béni *bujdosóját* majd

4 VPL APAr. Cs. 1867. november 12. Sohlya Antal levele a váci püspöknek.

5 Anna édesapja, Vargyasy Dániel János és neje, Juhász Mária - vagyis a család Nagyváradra szakadt ága - nem szerepel a vargyasi Vargyasi család hivatalos családfáján. Lásd. VARGYASI 1908.

6 *Csongrádi Újság*, 1923. október 7. II. évf. 72. szám, 5. old.

7 *Elesett a rigó lovam patkója; A csikós; Uram, uram, bíró uram.*

8 *Zenészeti Lapok* 1861. 62. szám, 182-183. Ebből a forrásból szerzünk tudomást arról, hogy a csongrádi főkántor nagy tisztelője volt Liszt Ferencnek és Reményi Edének. Utóbbi zeneszerző elsősorban zongorára átírt népdalairól híresült el.

9 *Esik eső; Jaj, be fényes csillag.*

a *Szent az érzet* című művet kísérte le, szintén fiszharmónikával.¹⁰ 1861-ben a csongrádi Kazinczy ünnepélyen Verdi: *Attila* című operájából énekelte el az úgynevezett *Hatos áriát*, melyet egy másik ária követett Donizetti *Luciájából*.¹¹

A csongrádi főkántor zenei műveltségéről és egyéni ízléséről a családi hagyatékban fennmaradt kottás könyvei tanúskodnak.¹² A főleg tánczenéket, opera-részleteket tartalmazó kötetek Sohlya Antal vonzódását mutatják a korabeli szórakoztató zenék irányába. A kéziratos könyvekben a magyar és külföldi (főleg német, kevesebb francia) zeneszerzők munkái hasonló arányban fordulnak elő. A magyar művek főleg hazafias nóták és népdal-átiratok, vers-átiratok, indulók és opera-részletek, csárdások és új magyar népies mütáncok, mint a palotás vagy a vigadó. Külön figyelmet érdemelnek azok az erdélyi vonatkozású művek, melyeket Sohlya Antal személyesen szerezhettek be a nagyváradi tanítói évek alatt. A külföldi zeneszerzők munkái között is feltűnően sok indulót, marsot találunk (főleg Franz Schubert munkái közül), emellett szép számmal fordul elő egyes nemzetek népzeneje, mint a polka vagy a mazurka. Fontos kiemelni az opera-részleteket (Vincenzo Bellini: *Norma*) és a 'modern' tánczenéket mint a keringők (pl. Johann Strauss: *Krönungs Walzer*) és francia négyesek.

Sohlya Antal maga is készített átiratokat: hegedűről zongorára alakította Verdi *Rigolettó*-jának indulóját, illetve egy vegyes összeállítást (potpourri) készített az olasz komponista, Gaetano Donizetti: *Lucrezia Borgia* és *Linda di Chaumonix* című operáiból.¹³ Ezeket a műveket Sohlya vagy más kántorok kottáskönyvéből másolta át (nevüket a kották mellett is feltüntette); vagy különböző folyóiratokból, hírlapokból emelte be a repertoárba (*Hölgyfutár*, *Ungarische Zeitung*). Sohlya Antal kéziratos kottáskönyve általánosságban a kántor széleskörű tájékozottságát, naprakészségét, a zenei divatjelenségek követésének igényét mutatja. A csongrádi főkántornak nem csak zenei, de publicisztikai és irodalmi ambíciói is messze meghaladták az átlagot: kántorkönyvet dolgozott át, temetési gázszenéktárat adott ki.

Sohlya Antal példátlan lendülete és alkotó ereje 1894-ben hirtelen megszakadt; egy infarktus következtében fél oldalára lebévult. Pár évig tolokocsival közlekedett, később már az ágyból sem tudott felkelni. Ilona leánya gondozta egészen addig, mígnem nyolc esztendeig tartó szenvedés után, 1902-ben végleg le nem hunyta a szemét.

10 *Zenészet* 1860. 62. 162-163. „Szent az érzet”: feltehetően Karl Schmidt hazafias munkájának fordításáról van szó.

11 *Zenészet* 1861. 62. 46-47. Gaetano Donizetti operájának, a *Lucia di Lammermoor* záró áriájának kézzel lejegyzett kottája a Sohlya családi hagyatékban is megtalálható.

12 Sohlya Antal kéziratos kottás könyve Hajdú Gyula tulajdonában.

13 Kéziratos kottás könyvek Sohlya Antal hagyatékában. Hajdú Gyula tulajdonában.

A Söhlya-gyermekek sorsa

Söhlya Antalnak három gyermeke: Gyula, Ilona és Jolán érte meg a felnőttkort. Söhlya Gyula¹⁴ a budapesti piarista-rendi és kecskeméti gimnáziumi évek után a kiskunfélegyházi (korábban csongrádi) királyi tanítóképző intézetben szerzett oklevelet. Két év budapesti joghallgatást követően visszatért szülővárosába, ahol 1878-tól haláláig Csongrád főjegyzőjeként tevékenykedett.¹⁵ Bár köztisztviselői pályát választott, apja gondos tanításának köszönhetően kitűnően tudott orgonálni és énekelni.¹⁶ Édesapja 'öröksége' más módon is végigkísérte életét. Példaként hivatkozik egy, a *Csongrádi Közlöny*ben megjelent olvasói levélre, melyben azzal vádolják a főjegyzőt, hogy 'kántorgyerek' letére, szégyenszemre kiáll a polgári házasságtörés ügye mellett.¹⁷

A Söhlya család kapcsolathálója szerencsés házasságok révén terebélyesedett ki. Söhlya Ilona, a főkántor idősebbik leánya Farkas Béla elemi és polgári iskolai igazgató felesége lett, aki az 1870-es évek elején még segédkántorként működött jövődöbéli apósa mellett.¹⁸ A főkántor másik leánya, Söhlya Jolán, Hornyik Károly asztalossal, későbbi csongrádi helyettes kántorral lépett frigyre.¹⁹ Hornyik Károly a híres kecskeméti főjegyző és várostörténet-író Hornyik János unokaöccse volt.²⁰

Söhlya Gyula első felesége a környék egyik leggazdagabb földbirtokosának leánya, a fiatalon elhunyt Csanyi Forgó Zsófia volt.²¹ Két közös gyermekük született: Antal és Mária. Nejének halála után alig egy esztendővel feleségül vette a szintén módos gazdacsaládból származó, 19 esztendőes Forgó G. Lucát.²² Margit leányuk (aki utolsóként viselte a Söhlya vezetéknevet) 1900-ban látta meg a napvilágot.

Gyula sikeresen fejlesztette tovább mindazt, amit édesapja megalapozott. Ő építtette azt az Andrassy utcai sarokházat, mely napjainkban is a leszármazottak családi büszkeségének és identitásának fő forrása. A sarokház két részből állt: az egyiket egy Weiss nevű gyógyszerész bérelte ki, hogy patikát üzemeltethessen benne, a másikban a főjegyző lakott a családjával. Söhlya Gyula úgy tervezte meg a házat, hogy az ingatlan felét elfoglaló kereskedelmi funkció – egészen napjainkig – hozzájáruljon a ház fenntartási költségeihez.

Csongrád egyik legbefolyásosabb embereként olyan életmódot engedhetett meg magának, mely csak keveseknek jutott. Szalonjában zongora, elegáns ülőgarnitúra és porcelánokkal teli szekrények álltak. Az ebédlőben festett családi portrék függtek, a 24 személyes étkezőasztal felett óriási kristálycsillár lógott. A kapuhoz legközelebb eső 'úri szobában' bőrbútorok, díszes állólámpa, kokszos 'örökéző' kályha, Mária Terézia-stílusú íróasztal és hozzá illő könyvszekrények álltak.

14 Söhlya Gyula (Született: 1855. Nagyvárad, meghalt: 1919. Csongrád.) Forrásaink arról tanúskodnak, hogy Söhlya Antal fia már Söhlya, ritkábban Sólyaként írta alá a nevét. Írásomban a neveket a primér forrásokban szereplő forma szerint; vagyis a főkántor vezetéknevét Söhlya, a leszármazottakat Söhlyaként használom.

15 Főjegyzői munkájáról részletesen lásd: Sebestyén 2013.

16 *Csongrádi Újság*, 1906. április 15. IV. évf. 16. szám, 3. old.

17 „Az tudjuk, hogy Söhlya úr kántor fia, s mint ilyen tán az egyház filléreire nevelkedett. [...] S most már értheti a tisztelt szerkesztőség, miért oly erős a halottaiból föltámadt Wekerle kormány? Mert íme, a független katolikusok, a jó kántorfiak tüntetnek mellette.” *Csongrádi Közlöny*, 1894. július 17. I. évf. 14. szám, 1-2.

18 MNL CsML CsL Tanácsulési jegyzőkönyvek 1871. július 6. jk. 242. sz. határozat.

19 *Tiszavidék*, 1893. július 30. IV. évf. 31. szám, 2. old.

20 *Tiszavidék*, 1894. november 11. V. évf. 45. szám, 3. old.

21 Csanyi Forgó Zsófia (1862-1893) édesapja Csanyi Forgó József, édesanyja Hajdú Zsófia. Házasságot kötött Söhlya Antallal 1882. november 28-án. Ld. *Tiszavidék*, 1893. szeptember 24. IV. évf. 39. szám, 3. old; SEBESTYÉN 2013. 28.

22 Forgó Luca (1873-1943) édesapja: Forgó G. Pál, édesanyja Kátai Urbán Anna. Házasságot kötött Söhlya Gyulával 1894. október 10-én.

A főjegyző magánkönyvtára megyei vonatkozásban is a legkiválóbbak közé tartozott. A korabeli családi fényképeken díszes estélyeket, selyemruhás nőket, békésen szivarozgató atyafiakat láthatunk hol a kertben hűsölve, megrakott ebédlőasztal körül ülve vagy épp a Tisza partján fürdőzve.

Kántor édesapjára egész életében büszke volt. 1914-ben a csongrádi Nagyboldogasszony-templom kórusbejáratával szemben díszes ólomüveg ablakot készíttetett Sóhlya Antal emlékére, egyetlen fiának pedig az Antal nevet adta a keresztségben.

A csongrádi főjegyző békés, megbecsült élete – édesapjához hasonlóan – fájdalmas véget ért. Élete utolsó éveiben súlyos cukorbetegségtől szenvedett, melynek következtében lábait amputálták. 1919-ben, a románok betörésekor családjával a homoki szőlőskunyhóba menekült, ahol nem sokkal később meghalt. Csongrád városa ekkor adományozott díszsírhelyet a Sóhlya családnak.

A Sóhlya, Salamon és Hajdú család összefonódása

A következő fejezetben a „harmadik generáció” életét, sorsának alakulását vezetem végig Sóhlya Gyula unokájának, Hajdú Gyulának kéziratosszáma visszaemlékezése alapján.²³

Sóhlya Ilona és Farkas Béla iskolaigazgató leányát, Farkas Máriát a nagykőrösi származású Khirer József kántortanító vette nőül 1895-ben.²⁴ Sóhlya Jolán és Hornyik Károly Sándor nevű fiát 1904-ben a kispapok sorába vették fel.²⁵ Hornyik Sándor tartalékos lelkészként szolgált az első világháborúban, majd miután egyházi előjáróival összetűzésbe került, aposztatált. Öccse, János viszont kántortanító lett.

Sóhlya Gyula fia, Antal a századforduló tájékán a debreceni Magyar Királyi Gazdasági Tanintézet gazdaságának tanulója volt, iskolai feljegyzései a Tari László Múzeum néprajzi gyűjteményét gazdagítják.²⁶ A nagyapa nevét viselő egyetlen fiúgyermek 1921-ben tüdővész következtében elhunyt, így a Sóhlya nevet nem vihette tovább senki.

A főjegyző első feleségétől származó leányát, Sóhlya Máriát Salamon Lajos katonatiszt, későbbi tüzérőrnagy vette feleségül. A családi visszaemlékezés szerint a katonatiszt a Sóhlya ház lépcsőjén fellovagolva ejtette meg a szokatlan leánykérést. Salamon Lajos vagyona gyarapítására, megőrzésére nem fordított gondot. Budapesti útjaik során a Palace Hotelben lakott feleségével, ahol étteremben étkeztek és rendszeresen jártak bankettekre, estélyekre. A Sóhlya Máriáról készült korabeli képeken egy elegáns, szép arcú fiatal nőt láthatunk, kinek napjai a módos katonafeleségek gondtalanságában telnek. Mária az I. világháború idején önkéntes ápolónői szolgálatot is vállalt. Házasságukból gyermek nem született. A férj nyugdíjazása után – a Mária édesanyja örökségéből megmaradt – felgyői Csanyi Forgó-tanyára költöztek, ahová hintón hozatták számtalan macskájuk számára a napi húsadagot. Salamon Lajos és sógora, Hajdú Mihály vasárnaponként kártyázással, borozgatással, politizálással múlatta az időt Bozó Mihály nyomdász házában. A Bozó családdal nem csak baráti, de Hajdú sógor révén rokonsági kötelékben is álltak.

A Salamon házaspár vagyona közben lassan elapadt. A tanyabirtokot eladták, és az évek múlásával egyre kisebb házba költöztek Csongrádon. A legnehezebb időkben Hajdú Mihály

23 Hajdú Gyula kéziratosszáma visszaemlékezése Ifj. Hajdú Gyula tulajdonában. Továbbiakban: HAJDÚ (kézirat) 2000.

24 *Csongrádi Lap*, 1895. július 28. V. évf. 31. szám, 2.

25 *Csongrádi Újság*, 1904. július 10. II. évf. 28. szám, 2.

26 CsKK TLM NA 144-2008.

segítette ki őket. Mária megözvegyülése után tíz évvel (1966) az Andrássy utcai családi házba költözött vissza, ahol 1975-ben elhunyt.

A másik Sóhlya-leány, Margit az édesanya határozott kívánságának engedve Kiskunfélegyháza-ra ment, ahol a katolikus iskolanővéreknél szerzett tanítói oklevelet 1918-ban. A sors végül úgy hozta, hogy sohasem dolgozott tanítónőként. Margit több vallásos társulatnak, női kongregációnak is tagja volt, férjezett asszonyként jelentős összegekkel támogatta a helyi plébániát. A családi hagyatékban számos imakönyve maradt fenn. Bejegyzései élő hitről, őszinte vallásos érzelmekről tanúskodnak. A családi fotókon láthatjuk, hogy öltözködése egyszerűbb, visszafogottabb nővérénél. A komoly természetű teremtést egy csongrádi középirtokos családból származó fiatalember, Hajdú Mihály kérte feleségül 1924-ben.

Mikor Mihály édesapja látta, hogy a családi birtok nem lesz elegendő három fia megélhetésére, legkisebb gyermekét örökség gyanánt (vagyis a föld helyett) kitaníttatta. Így szerzett Mihály Budapesten mérnöki oklevelet, és vált családjá első értelmiségijévé. Az I. világháború végén főhadnagyi rangban szerelték le, pár évvel később vitézzé avatták. 1919 szeptemberétől a Csongrád-Sóvényházi Ármentesítő Társulat mérnökeként dolgozott, 1928-ban a társulat igazgató főmérnöke lett. Voltaképpen egész életét a csongrádi bel- és árvízvédelmi tervek kidolgozásának és azok megvalósításának szentelte.

Hajdú Mihály és Sóhlya Margit békés, kiszámítható életre törekedtek. Mihály szabadidejében vadászott, vagy sógorával, Salamon őrnaggyal kártyázott. A végletekig pontos, precíz fiatalasszony pedig még a családi étrendet is hónapokra előre összeállította. Teheneket, disznókat, baromfit és galambokat is tartottak a háznál, két helyen volt szőlőföldjük Csongrád határában. 1943-ban bekövetkezett haláláig velük élt a Sóhlya házban Margit édesanyja, Forgó G. Luca is.

A Hajdú-fiúk gyermekkora

Sóhlya Margitnak és Hajdú Mihálynak három gyermeke született. Éva lányuk 1924-ben, pár hetes korában elhunyt. Mihály nevű fiuk 1945 januárjában, Budapest ostromakor az Egyetemi Rohamzászlóalj tagjaként hősi halált halt, így a vérvonalat legkisebb gyermekük, Gyula (1927–2013) vitte tovább.

Mihály és Gyula Csongrádon érettségiztek a Polgári Fiúiskolában. Az iskola mellett egy-egy német anyanyelvű leány is tanította otthon a fiúkat. A Sóhlya-ház "kis szobának" nevezett helyiségét Hajdú Mihály az egymást rendszeresen váltó szudéta német lányok lakószobájának építette. A gyerekek vallásos neveltetésére a szülők kiemelt figyelmet fordítottak. Mihály és Gyula rendszeresen jártak szentmisére, ministráltak, cserkészkedtek. Nyaranta az anyakönyvek betűrendes indexkönyveinek készítésében segítettek a plébánián.

A Hajdú-fiúk kora gyermekkoruktól kezdve kivették részüket a ház körüli idénymunkákból: ha kellett krumpelit szedtek, kukoricát morzsoltak, az állatok körül segítettek. Mivel nem a kétkezi munkán múltott a család megélhetése, a fiúknak rengeteg szabadidejük maradt, melyet télen korcsolyázással, nyáron strandolással, mozizással, teniszéssel ütöttek el. Az édesanya, Sóhlya Margit hol Lillafüredre, hol a Balatonhoz vitte fiait nyaralni, Gyula az apjával Abbáziában is járt. Ha a család a homoki szőlőben töltötte a napot, vendéglőből hozatták ki lovaskocsival maguknak az ebédet. A gyerekek játszótársai közt jellemzően ügyvédek és orvosok fiait találjuk. A család anyagi helyzetét jelzi, hogy 1939-ben az elsők között tudtak gépkocsit vásárolni Csongrádon.

“Szeressétek, mint ahogy én szerettem”²⁷
A Sóhlya-ház és lakóinak sorsa a 20. században

A II. világháború kitörése súlyos választóvonalat jelentett a Sóhlya-Hajdú család életében. A legidősebb fiú elvesztésének élethosszig tartó fájdalma mellett a családi ház kifosztását és a kuláklis-tára kerülés következményeit is viselniük kellett.

1944-ben az idősebbik fiú, Hajdú Mihály a Műegyetem mérnöki karára nyert felvételt, és a budai Szent Imre Kollégiumba költözött. Ugyanebben az időben jelentek meg Csongrádon az első Békés megyei háborús menekültek, akik az oroszok gyors előrenyomulásának hírért hozták magukkal. Sóhlya Margit ekkor megkérte kisebbik fiát, hogy a családi ezüst étkészletet zsákba kötözve, kerékpáron vigye ki a homoki szőlőbe. Gyula a zsákot a kunyhóban kialakított, eredetileg a szüzdohány elrejtésére szolgáló fali üregbe engedte le. Mivel az üreget kívülről egy fali szekrény takarta el, nem lehetett észrevenni. Hajdú Mihály munkahelyén, az Ármentesítő Társulat épületében is befalaztak néhány értékesebb szőnyeget, minden egyéb holmi a Sóhlya házában maradt. A család elmenekülése után így hiába ásták fel többször is a katonák a Sóhlya-ház kertjét, jóformán csak a bútorokat tudták elvinni onnan.

A front előrenyomulásának hírére, 1944 szeptemberében Gyulát felküldték a bátyjához Budapestre. Nem sokkal később az édesanya is utánuk ment, és a fővárosi barátoknál húzta meg magát. Hajdú Mihály Csongrádon akart maradni, ám hamarosan megváltoztatta döntését és követte családját. A Sóhlya-ház ekkor üresen maradt.

Sóhlya Margit, Hajdú Mihály és Gyula szállókban, majd barátoknál, ismerősöknél laktak, míg Mihály a Szent Imre Kollégiumban maradt. 1944 karácsonyán találkozott vele utoljára, amikor katonaként eltávozást kapott. Budapest ostroma idején az idősebb fiúval minden kapcsolat megszakadt. A szülők és a kisebbik fiú a Szilágyi Erzsébet fasor 2. szám alatti pincében vészelte át a telet, hol a németektől, hol az oroszoktól rettegve. Csak 1945 márciusában tudtak visszatérni Csongrádra.

A hazatérő családot egy teljesen kifosztott, üres ház várta: csak a kristálycsillár és a selyembúrájú állólámpa volt a helyén. Sóhlya Margit azonnal a bútorok felkutatásába kezdett. A szomszédoknál meg is találta a szalongarnitúrát, edényeket és néhány bútort, melyet az oroszok elől menekítettek meg a családnak. A Mária Terézia-stílusú, intarziás könyvszekrényért Szentesig utazott, mert úgy értesült, hogy azt az oroszok hurcolták el bevagonírozás céljából. Sóhlya Margit addig könyörgött az orosz tiszteknek, míg végül hazavihette a szerkényt. A családi festményeket Boda Vilmos, a polgári iskola ideiglenes igazgatója menekítette át az iskolába. Az ebédlőasztal és a kocszos kályha is előkerült. A bőrbútoroknak, az íróasztalnak és a zongorának azonban végleg nyoma veszett, a családi kéziratok és a könyvgyűjtemény²⁸ jelentős részét a házában megszálló orosz katonák eltűztették.

A visszatérés után Hajdú Mihály ismét elfoglalta hivatalát a csongrádi Ármentesítő Társulatnál, Gyula pedig az érettségire készült és gimnáziumba járt. Szórakozásként a 'forumra' (a mai Hild sétány bíróság felé eső végén) ült ki a barátaival beszélgetni, vagy vendéglőbe mentek biliárdozni. A hazaérkezés után hat hónappal értesültek a szülők Mihály fiuk elestéről.

²⁷ Hajdúné Sóhlya Margit levele az Andrássy utcai családi házról, gyermekeinek és unokáinak címezve (1975). Közli: HAJDÚ 2000.

²⁸ Gárdonyi Géza művei, valamint Jókai Mór 100 kötetes, jubileumi díszkiadásos életműve is a gyűjtemény részei voltak. Ezeket Hajdú Gyula nyugdíjas éveiben újból összegyűjtötte.

A család anyagi veszteségeinek sora a bútorok széthordásával nem ért véget. Mercedes Benz gépkocsijukat még 1944-ben katonai szolgálatra hívták be, és többé nem kapták vissza. Az Andrassy utcai ház patika-részét 1948-ban államosították, így a rendszeresen szedett bérleti díjtól is elesetek. Ugyanebben az évben Hajdú Mihályt nyugdíjazták, majd a korábbi kormánypárt városi szervezetében betöltött tisztsége miatt elrendelték internálását. Erre végül nem került sor, ám a családfőt hosszú időn keresztül rendőri megfigyelés alatt tartották.

1951-ben a család kuláklistára került, így minden mezőgazdasági terményt és a hízott disznókat is be kellett szolgáltatniuk. A Hajdú-ági örökségként kapott kiseréti szőlőt államosították, a kunyhót lerombolták. Az Andrassy utcai családi házat 1952 után bárki kiigényelhette. A különbejárátú két utcai szobába és a kis szobába a Hornyik-ágból származó Varjasi István kántor költözött feleségével. A család egyik udvaros alkalmazottja is megpróbált több helyiséget kiigényelni, de a bíróságon a család fellebbezésének adtak helyet.

Bár 1957-ben az Andrassy utcai ház, néhány bökényi föld és a szőlők is visszakerültek a család tulajdonába, ám egy későbbi kollektivizálási hullámban újra le kellett mondaniuk mindenükről. A ház ismételt visszaszerzésével együtt vállalniuk kellett az államnak a sarki patika felújítására tett befektetésének kifizetését (70.000 forintot). Ez a teher éveken keresztül a legszigorúbb takarékosagra kényszerítette a családot. 1964-ben a családfő, Hajdú Mihály agyvérzés következtében meghalt. Sóhlya Mária ekkor költözött vissza gyászoló húga mellé a régi családi házba.

A sarki patika tulajdonosai időközben bezárták az üzletet, és a gyógyszertár helyiségeit a Pest Megyei Építőipari Szövetkezeti Közös Vállalat bérelte ki. 1977-től a FÜTŐBER Ifjúsági Klubja működött a házrészben. 1992-ben a FÜTŐBER Ifjúsági Klub kiköltözött az épületből, Hajdú Gyula pedig meghirdette a bérleményt. Azóta a sarkon élelmiszerbolt működik – csak a bérlők változnak időnként.

A Sóhlya-Hajdú leszármazottak saját lakrészén belül az ebédlőt és a dolgozószobát is leválasztották majd rokonoknak adták ki, hogy ne idegeneknek legyen kiutalva. Az 1970-es évek után is többször változtak a bérlők: Varjasi István után a DÉGÁZ, a Városi Gyerekkönyvtár, a KISZ és egy nyelvstúdió, majd egy festőművésznő bérelte a két nagy utcai szobát. Ezek a helyiségek a 2000-es évek elején kerültek vissza a család tulajdonába.

Hajdú Gyula, Sóhlya Margit kisebbik fia az érettségi után a Műegyetem vegyészmérnöki karán tanult tovább. Az oklevél megszerzése után a Chinoin gyógyszergyárban helyezkedett el, ahol nyugdíjazásáig osztályvezetőként dolgozott. 1965-ben Gyula megnősült, felesége, Juhász Etelka szintén vegyészmérnök. Házasságukból három gyermek született; Gyula (1968) közgazdász, Zoltán (1969) építészmérnök, Judit (1971) gyógyszerész lett. A Sóhlya-házból az egyik Mária Terézia-stílusú könyvszekrény, a bőrbútorokhoz tartozó asztal és a kristálycsillár Hajdú Gyula budai lakására került. Az Andrassy utcai házat jelenleg is folyamatosan használják.

Az anyagi és társadalmi felemelkedés egy lehetséges mintájának tanulságai

A család kiemelkedésének első lendületét a juhász fiából kőművessé majd kántorrá előlépett Sohlya Antal rendkívüli ambíciói adták. A csongrádi főkántor nagyra becsülte a tudást, hisz saját példáján tapasztalhatta a képzettség sikeresen kamatoztatott előnyeit: a növekvő társadalmi megbecsültséget és az anyagi biztonságot. Biztos volt benne, hogy a továbbtanulás gyermekei számára is valódi előrelépési lehetőséget jelenthet.

A család betagozódása a helyi társadalomba akkor teljesedett be, amikor a főkántor gyermekei helyi kiválóságokkal kötötték össze életüket. Ugyanakkor nem tekinthetünk el attól, hogy a Sohlya-leányok férjei jellemzően a házasságkötés után léptek előrébb a ranglétrán: Hornyik Károly iparosból lett a főkántor helyettese, Farkas Béla pedig kántortanítóból vált iskolaigazgatóvá. Söhlya Gyula feleségeinek vagyona a főjegyző befolyásával párosulva sikeres, előremutató párosításnak bizonyult, mely az egész família életére hatással volt. Hiába méltatlankodott Hegyi Antal plébános, miszerint a csongrádi kántori állás „nem a Sohlya család beneficiuma”, a megropant egészségű főkántor helyettesének Sohlya Antal vejét, Hornyik Károlyt tették meg. Ugyan a plébános panasa szerint Hornyik alkalmatlan volt a tisztség betöltésére, Söhlya Gyula sógorának eltávolítási kísérletét maga is „darázsfszékbe nyúlásnak” nevezte.²⁹

A csongrádi főkántor fél évszázados egyházi múltja az unokák és dédunokák életére is hatással volt. Az egyik Hornyik-unokából pap, annak öccséből kántor lett. Dédleányát, Farkas Máriát kántortanító vette feleségül.

A harmadik és negyedik nemzedékben – beházasodások révén – a katonai és műszaki értelmiségiek felé bővült a kör. A Hajdú családban az édesapa, Hajdú Mihály diplomás mérnökként vette el tanítói oklevéllel rendelkező feleségét, Söhlya Margitot, a csongrádi főjegyző ifjabbik leányát. Gyula fiuk vegyész mérnök végzettséget szerzett, felesége azonos szakmával rendelkezett. Gyermekeik napjainkban mind diplomás, egzisztenciával rendelkező budapesti értelmiségiek. Az egyházi, hivatalnoki, katonai majd diplomás értelmiségi vonal kibontakozása a *tanulás valódi értéként való felfogásának* sikerét mutatja, mely több generáción át öröklődve biztosította és biztosítja napjainkban is a család előrelépésének hajtóerejét.

A leszármazottak tudatosan ápolják felmenőik – elsősorban Söhlya Gyula főjegyző emlékét, ami nem csak a családi keresztnevéadási gyakorlatban (Söhlya Gyula unokája, déd- és ükunokája is Gyula lett), de az Andrassy utcai házra készített emléktábla kihelyezése, illetve a várost elkerülő út „Söhlya Gyula körúttá” keresztelésének tervében is megmutatkozik. Általában véve büszkék és őszintén kíváncsiak elődeikre. Bár mindannyian Budapesten élnek és a csongrádi ház inkább nyáron népesül be, ifj. Hajdú Gyula szigorúan meghagyta három fiának, hogy a Söhlya-házat folyamatosan gondozzák és soha el ne adják.

29 VPL APar. Cs. 1897. július 8. Hegyi Antal levele a váci Egyházmegyei Hatóságnak.

IRODALOM

GYÖNGYÖSSY Orsolya

2014 *Plébánia és társadalom. A római katolikus alsópapság és a laikus templomszolgák társadalmi szerepe Csongrádon a 19. század második felében.* Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 48; A Vallási Kultúrakutatás Könyvei 16. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanaszék, Szeged.

HAJDÚ Gyula

2000 *Emlékeim.* Kézirat Ifj. Hajdú Gyula tulajdonában.

SEBESTYÉN István

2013 Sohlya Gyula. Csongrád főjegyzőjének 41 éves köztisztviselői pályája. In. GEORGIADES Ildikó – SEBESTYÉN István szerk.: *Oppidum Csongrád 2013.* Oppidum Csongrád Alapítvány, Csongrád, 9–124.

VARGYASY id. Dániel Gábor

1908 *Adatok a Vargyasi Daniel család történetéhez.* Budapest.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Csongrádi Levéltár

Csongrád város 1865–1872-ig nagyközség tanácsának iratai (1802) 1849–1871 (1872) a/
Tanácsülési jegyzőkönyvek V.B 42. (MNL CsML CsL V. B. 42.)

V.B.71. Csongrád Város, 1880–1923-ig nagyközség képviselőtestületének iratai. A. Közgyűlési jegyzőkönyvek (MNL CsML CsL V.B. 71.)

Csongrád város, 1865–1872-ig nagyközség képviselőtestületének iratai 1849–1871. V.B.41. jegyzőkönyvek és iratok. (MNL CsML CsL V. B. 41.)

Nagyboldogasszony Plébánia Irattára, Csongrád - NPI

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár

Acta Parochiarum Csongrád – VPL APar. Cs.

Acta Privatorum Csongrád – VPL APriv.